

<https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-35-09>

УДК 342.4:351.86(477)

Н.О. КОМИССАРОВА

кандидат юридичних наук,
доцент, начальник кафедри державної безпеки
факультету забезпечення державної безпеки

E-mail: kominata@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6895-6891>

Київський інститут Національної гвардії України
м. Київ, 03179, Житомирське шосе, 19

О.В. ТКАЧЕНКО

кандидат юридичних наук, старший дослідник,
доцент кафедри державної безпеки
факультету забезпечення державної безпеки

E-mail: oleksandr2000@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3485-6603>

Київський інститут Національної гвардії України
м. Київ, 03179, Житомирське шосе, 19

В.В. МАЛЬЦЕВ

старший викладач кафедри державної безпеки
факультету забезпечення державної безпеки

E-mail: mvv79@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-3520-1152>

Київський інститут Національної гвардії України
м. Київ, 03179, Житомирське шосе, 19

А.Л. БЕЙКУН

викладач кафедри державної безпеки
факультету забезпечення державної безпеки

E-mail: krobatin@meta.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2016-2077>

Київський інститут Національної гвардії України
м. Київ, 03179, Житомирське шосе, 19

ПРАВОВА ПРОБЛЕМАТИКА ДІЄВОСТІ СУБ'ЄКТІВ СИЛ БЕЗПЕКИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ З ОГЛЯДУ НА НЕОБХІДНІСТЬ ДОТРИМАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРИНЦИПІВ ДІЯЛЬНОСТІ

АНОТАЦІЯ. Стаття розглядає правову проблематику дієвості суб'єктів сил безпеки сектору безпеки і оборони з огляду на необхідність дотримання конституційних принципів у їхній діяльності. Система забезпечення національної безпеки Української держави повинна створювати єдиний державно-правовий механізм, у якому чітко визначені елементи безпеки, вирішувати завдання і виконувати функції щодо захисту життєво важливих інтересів особи, держави і суспільства в межах повноважень, визначених чинним законодавством. Визначено необхідність розвитку законодавства та інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері забезпечення національної безпеки, що, у свою чергу, потребує, безперечно, нового праворозуміння, яке набуває прикладної довершеності у правотворчості й правореалізації. Зроблено висновок про необхідність приділяти постійну увагу встановленню та належному правовому забезпеченню чинників сучасного безпекового середовища, що впливають на правові відносини у сфері національної безпеки, насамперед, з огляду на необхідність побудови ефективного правового механізму функціонування суб'єктів сектору безпеки і оборони в умовах спеціальних правових режимів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: суб'єкти сил безпеки, сектор безпеки і оборони, конституційні принципи діяльності, загрози та небезпеки, національна безпека.

Як цитувати: Комісарова Н.О., Ткаченко О.В., Мальцев В.В., Бейкун А.Л. Правова проблематика дієвості суб'єктів сил безпеки сектору безпеки і оборони з огляду на необхідність дотримання конституційних принципів діяльності. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Право»*. 2023. Вип. 35. С. 86-96. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-35-09>

In cites: Komissarova N.O., Tkachenko O.V., Maltsev V.V., Beikun A.L. (2023). Legal issues of the effectiveness of the security and defense sector's security forces in view of the need to comply with the constitutional principles of activity. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series «Law»*, (35), P. 86-96. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-35-09> (in Ukrainian)

Актуальність дослідження. Розбудова Української держави, насамперед, в умовах посилення до критичного рівня загроз та небезпек зовнішнього характеру, у першу чергу, в умовах відсічі збройної агресії російської федерації проти України, невпинний поворот українського суспільства до засад гуманізму і справедливості, пошук шляхів його демократичного розвитку, - актуалізує використання й наповнення реальним демократичним змістом основних принципів нормативно-правового регулювання системи забезпечення національної безпеки та, відповідно, пошук гармонійного співвідношення ефективного функціонування суб'єктів сектору безпеки і оборони з необхідністю дотримання конституційних принципів при реалізації ними своїх функцій та повноважень. А оскільки сектор безпеки і оборони виступає головним складовим елементом механізму забезпечення національної безпеки, й по суті визначає його змістову спрямованість, то важливо з'ясувати, на основі яких засад має формуватись і функціонувати зазначений сектор, тобто, який зміст принципів нормативно-правового регулювання його організації та діяльності.

Відповідно, присутнє розуміння тієї головної обставини, що захист національної безпеки є не тільки державною, а й суспільно-політичною справою. Тому, нормативно-правове регулювання забезпечення національної безпеки не дозволить досягти бажаних результатів без виваженої державної політики, спрямованої на захист основ демократії і, відповідно, національної безпеки.

Метою даного дослідження є теоретичне узагальнення проблем нормативно-правового забезпечення національної безпеки, проблематика функціонування суб'єктів оборонно-безпекового сектору в умовах необхідності дотримання конституційних принципів діяльності та виокремлення напрямків поліпшення суспільнобезпекових відносин.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, національна безпека - захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, охорони дитинства, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики,

культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, кібербезпеки та кіберзахисту, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондів ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам.

Основа нормативно-правового забезпечення національної безпеки складають: формування та підтримка його нормативно-правової бази як юридичного засобу досягнення реальної упорядкованості системи національної безпеки.

Нормативна база, на погляд ряду провідних дослідників у сфері національної безпеки являє собою організаційно-функціональний образ системи національної безпеки, виражений юридичною мовою, і який відповідає її цільовому призначенню. При цьому правові норми забезпечують моделювання як самої системи національної безпеки, так і її підсистем, нормування та формалізацію їх функціональних, організаційних та інформаційних структур, а також самі виконують інформаційну функцію.

Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина - їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства - його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави - її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій.

Як відомо, основними принципами, що визначають порядок формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони, є:

1) верховенство права, підзвітність, законність, прозорість та дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки і оборони та застосуванням сили;

2) дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у міжнародних зусиллях з підтримання миру і безпеки, міждержавних системах та механізмах міжнародної колективної безпеки;

3) розвиток сектору безпеки і оборони як основного інструменту реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони;

4) пріоритет прав і свобод людини і громадянина; верховенство права; пріоритет договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів;

5) своєчасність і адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам;

6) чітке розмежування повноважень та взаємодія органів державної влади у забезпеченні національної безпеки;

7) демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони та іншими структурами в системі національної безпеки.

Відповідно, фундаментальними національними інтересами України є:

1) державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України;

2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення;

3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами.

Загрози національній безпеці України та відповідні пріоритети державної політики у сферах національної безпеки і оборони визначаються у Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, інших документах з питань національної безпеки і оборони, які схвалюються Радою національної безпеки і оборони України і затверджуються указами Президента України.

Національна безпека України забезпечується шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в

установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, воєнній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах.

Система національної безпеки являє собою реальне існуюче матеріальне утворення, що складається із окремих відносно самостійних і певним чином взаємопов'язаних між собою підсистем. Слід також зазначити, що такими підсистемами можуть бути лише такі реальності, які, маючи певну самостійність, беруть участь у взаємодії, утворюють ту чи іншу цілісну систему і виконують у ній чітко визначені функції. Сприймаючи ієрархічність побудови та функціонування соціальних систем, зауважимо, що система національної безпеки Української держави є доволі складною, цілісною, багаторівневою, соціально відкритою системою, яка формується та функціонує під впливом багатьох чинників як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. Система національної безпеки України діалектично поєднує певну кількість підсистем та елементів, що зумовлена об'єктивними законами розвитку людини, суспільства та держави і розглядається як відкрита динамічна система у сукупності її найважливіших внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків.

Закони у сфері національної безпеки і оборони за своїм політико-правовим змістом, предметом правового регулювання та юридичною силою займають після Конституції особливе місце, органічно розвивають, продовжують її. Цим законам відводиться надзвичайно важлива роль у забезпеченні конституційного регулювання суспільних відносин, що складаються у процесі захисту національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності. Такі закони входять безпосередньо в систему конституційного законодавства України. Їх політико-правовий зміст визначений, насамперед, найважливішим політико-правовим документом України - Конституцією України. Саме Конституцією визначається, який закон слід ухвалити у сфері національної безпеки і оборони, відповідно з яким має бути розвинута та чи інша її стаття. Проте, слід зазначити, що конституційні закони, на відміну від Основного Закону, своїм регламентуючим впливом охоплюють не всю конституційну матерію, а лише окремі, до того ж, найважливіші її сфери, де їх важливість, зокрема, суспільні відносини, що складаються у сфері національної безпеки і оборони,

необхідність їх юридичної фіксації саме у формі конституційних законів прямо визначається Конституцією України.

Як зазначає А.В. Янчук, цілями формування сучасних основ нормативно-правового забезпечення національної безпеки мають бути:

- юридичне визначення та закріплення наявних у галузі національної безпеки відносин;

- визначення основ правового регулювання цих відносин;

- формування нових відносин, які не врегульовані чинним законодавством, але є украй потрібними в умовах сьогодення;

- ліквідацію відносин та ситуацій, віджилих, що гальмують розвиток системи національної безпеки.

Характеризуючи найбільш вагомі риси юридичної природи законів у сфері національної безпеки і оборони як джерел конституційного права, слід зазначити таке:

- ці закони, з огляду на їх соціально-політичну значущість, після Конституції посідають особливе місце й утворюють відносно самостійний нормативно-правовий масив взаємопов'язаних актів, якими регулюються суспільні відносини у сфері національної безпеки і оборони;

- закони у сфері національної безпеки і оборони мають пріоритет перед звичайними законами;

- закони у сфері національної безпеки і оборони мають чітко окреслену сферу регулювання;

- за своїм змістом і функціональним призначенням закони у галузі національної безпеки і оборони мають комплексний характер з доволі широкою сферою застосування;

- для них характерна підвищена стабільність і відповідні строки дії;

- їм притаманна конкретно регулятивна дія, тобто реалізація норм у правовідносинах у сфері національної безпеки і оборони. Доречно зазначити, що задеклароване у Конституції України положення, згідно з яким вона є правовою, соціальною та демократичною державою, засвідчує необхідність розбудови та подальшого вдосконалення законодавства у галузі національної безпеки. У зв'язку з цим, безумовною аксіомою вбачається твердження А.В. Рубана відносно того, що необхідність нормативно-правового регулювання захисту національних інтересів залежатиме від вибору інструментарію розуміння самих національних інтересів та механізму їх втілення.

Здійснюючи аналіз законодавчого забезпечення системи національної безпеки, необхідно зазначити про відсутність у більшості цих законів механізму їх реалізації та контролю за їх виконанням, а також і передбаченої законодавством відповідальності за порушення вимог чинного законодавства щодо забезпечення національної безпеки. Зазначене дає підстави виокремити основні прогалини законотворчої діяльності у сфері забезпечення національної безпеки, до яких слід віднести такі:

- певний абстракціонізм змістового навантаження «безпекових» нормативно-правових актів, насамперед, актів законодавства, які, як правило є суто декларативними та такими, у яких певна теоретико-системна побудова хоча і є логічно обґрунтованою, проте відірваною від практичних реалій суспільно-політичного життя, і, навіть, державного будівництва;

- при розробленні, прийнятті, внесенні змін у чинні «безпекові» закони, як правило, не враховується динаміка суспільних відносин; означені акти, що об'єднані змістовими та родовими ознаками часто закріплюють певний статус де-факто, і, відповідно, не є такими, що регулюють відповідні відносини у зв'язку з чітко визначеними стратегічними пріоритетами та орієнтирами розбудови держави;

- швидкоплинні зміни політичної кон'юнктури фактично не залишають місця для можливості спрогнозованого розвитку законодавства з питань національної безпеки та оборони у напрямку реалізації найважливіших пріоритетів державного будівництва, розвитку та реформування сектору безпеки і оборони, спрямування зусиль у зовнішній політиці, економіки, екологічної, інформаційної безпеки тощо;

- численні стратегії, концепції, програми розвитку галузей та сфер сектору безпеки і оборони є суто декларативними, не прив'язаними змістовно до чинного галузевого законодавства (хоча останнім, як правило, і передбачені), констатують загальновідомі факти без пропозицій алгоритмів нейтралізації кризових явищ, загроз, небезпек або навпаки, - покрокових заходів щодо розвитку певних забезпечуючих механізмів чи організаційних структур;

- відсутність чітких нормативно-визначених алгоритмів взаємодії вищих владних структур з «силовим сегментом» сектору безпеки і оборони при виникненні та розвиткові тих чи

інших кризових явищ, як внутрішнього, так і зовнішнього характеру;

- відсутність професійно-виваженого підходу при створенні робочих груп по розробці проектів нормативно-правових актів «безпекової» сфери та відсутність інформативного забезпечення законотворців.

Разом з тим, ще аналітичною доповіддю Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки» у 2014 р. були передбачені дієві кроки як по реформуванню законодавства у сфері сектору безпеки і оборони, так і реформування системи національної безпеки держави взагалі. Зокрема, передбачалось нормативно-правове забезпечення наступних кроків:

розбудова оновлених органів сектору безпеки і оборони відповідно до загальноєвропейських норм, із запровадженням принципів державності, патріотизму, компетентності, демілітаризації, координування, ефективної взаємодії, чіткого розподілу завдань і усунення дублювання функцій;

індивідуальний підхід до кадрів та збереження високопрофесійного потенціалу, без втрати боєздатності правоохоронних, розвідувальних, судових органів, спецслужб;

запровадження нових цивільно-військових відносин;

врахування соціальних змін, особливо динамічних і таких, що «бухливо» розвиваються при оновленні «національно-безпекового» законодавства;

уточнення компетенції, правових, організаційних та інших засад функціонування державних і недержавних суб'єктів сектору безпеки, способів удосконалення кадрового забезпечення;

дієвий соціальний і правовий захист особового складу силових структур сектору безпеки і оборони;

виважена бюджетна політика у сфері національної безпеки;

відповідність процесу інтеграції держави в європейський та євроатлантичний політичний, економічний і безпековий простори, врахування досвіду провідних країн;

більш широке залучення інститутів громадянського суспільства до розгляду проблем національної безпеки і оборони України;

надійна система протидії корупції у секторі безпеки і оборони.

Зважаючи на викладене, і враховуючи існуючі теоретичні надбання у цій сфері, доцільно констатувати, що «...проблема належного нормативно-правового регулювання суспільних відносин у сфері національної безпеки взагалі і сектору безпеки і оборони зокрема, постає як надзвичайно актуальне, першочергове завдання, що потребує її суспільного і державного вирішення». Це зумовлює: «...нагальну потребу напрацювання єдиної системи знань про національну безпеку на основі наукової методологічної бази, в тому числі, визначення ефективних правових засобів забезпечення національної безпеки».

Насамперед, це стосується «прив'язки» конституційно-правових засад національної безпеки України до всієї системи галузевого «безпекового» законодавства.

У сучасній конституційній теорії і практиці, попри певні напрацювання з даної проблематики, бракує фундаментальних монографічних досліджень, а методологічні питання конституційно-правових засад національної безпеки ще не є предметом спеціального фундаментального дослідження.

На тлі нових загроз національній безпеці зовнішнього характеру, актуальною є проблематика здійснення аналізу цілісності та системності правового регулювання сфер національної (державної) безпеки в умовах існуючої військової агресії, а також окреслення можливих шляхів її вдосконалення.

В обставинах, що склалися, Україна була вимушена до вжиття всіх можливих заходів, спрямованих на відбиття військової агресії та захисту державного суверенітету, у зв'язку з чим, виникла потреба вдосконалення окремих складових елементів безпекової сфери нашої країни.

Досягнення цієї мети, та виконання інших завдань захисту держави її інтересів та громадян можливе, у тому числі, за умови наявності належного законодавчого регулювання механізмів реалізації вищевказаних завдань, оскільки ефективне забезпечення політики держави у сферах безпеки і оборони залежить, насамперед, від наявності системної, стабільної, збалансованої та дієвої нормативно-правової бази, яка повинна не лише впорядковувати суспільні відносини, що до певної міри сформувалися, але й закладати підґрунтя для їх подальшого вдосконалення.

Для будь-якої держави, питання належного рівня забезпечення національної (державної) безпеки завжди мають ключове значення. З цією метою запроваджуються механізми, які здатні реагувати на ймовірні виклики загрозам безпекових сфер, демократичного конституційного ладу й інших життєво важливих державних інтересів України. Вжиття заходів протидії різного рівня загроз та їх нейтралізація за допомогою механізмів, що мають відповідну правову чи організаційно-правову форму, - є завданням системи національної (державної) безпеки держави і повинно здійснюватися у координації та взаємодії законодавчого органу з усіма суб'єктами сектору безпеки і оборони.

Отже, завдання вдосконалення правового регулювання сфери забезпечення національної (державної) безпеки в умовах правового режиму воєнного стану набуло особливої актуальності, яке потребує негайного та якісного вирішення.

Відтак, як вбачається, у сфері національної безпеки важливими є не стільки висновки та рекомендації аналітиків-експертів, які прораховують варіанти розвитку ситуацій, скільки розробка середньо- та довгострокових стратегій розвитку можливих варіантів та відповідного реагування на ризики та небезпеки. Так, Стратегією національної безпеки України, прийнятою рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 року, яке затверджене Указом Президента України № 392/2020 від 14.09.2020 року, визначено, що для системного захисту України від загроз національній безпеці необхідним є розвиток сектору безпеки і оборони, ... Україна перегляне й забезпечить виконання законодавства у сфері національної безпеки і оборони, зокрема, уточнить та імплементує норми Закону України «Про національну безпеку України». У свою чергу, Стратегією забезпечення державної безпеки, прийнятою рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 16.02.2022 року, яке затверджене Указом Президента України № 56/2022 від 16.02.2022 року, визначені реальні й потенційні загрози державній безпеці України, напрями та завдання державної політики у сфері державної безпеки, і яка позиціонується як відправний документ для планування і реалізації політики у сфері державної безпеки, удосконалення національного законодавства у сфері забезпечення державної безпеки, розроблення програм та нормативно-правових актів щодо розвитку складових сил безпеки

України, гармонізацією із законодавством Європейського Союзу і керівними документами НАТО. Отже, Стратегією забезпечення державної безпеки визначено як один із напрямів державної політики у сфері забезпечення державної безпеки.

У свою чергу, одним із стратегічних завдань державної політики у сфері забезпечення державної безпеки є удосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування системи забезпечення державної безпеки, організаційних засад діяльності суб'єктів забезпечення державної безпеки, їх координації та взаємодії, а також узагальнення й аналіз правозастосовної практики законодавчих та інших нормативно-правових актів України, спрямованих на досягнення цілей, виконання завдань і визначення основних напрямів діяльності щодо забезпечення державної безпеки. Отже, вдосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування системи забезпечення (національної) державної безпеки є пріоритетним напрямом діяльності держави, насамперед, в умовах кризових загроз зовнішнього характеру.

Окремі вчені слушно звертають увагу та те, що, враховуючи зростання ролі забезпечення національної безпеки для зміцнення української державності, захисту прав людини і основоположних свобод, необхідно постійно і, головне, своєчасно удосконалювати відповідне галузеве законодавство України та пов'язані з ним нормативно-правові акти інших галузей. Оновлене законодавство України про національну безпеку повинно регулювати розв'язання багатьох конкретних правових проблем, яких накопичилося чимало: від закріплення правових норм забезпечення безпеки (воєнної, економічної, екологічної, інтелектуальної, інформаційної, генетичної, технологічної тощо), – до контролю й нагляду за діяльністю самих органів, які її забезпечують.

Констатовано, що вплив нормативно-правових актів на будь-яку із сфер суспільних відносин, галузей, тощо буде ефективним, коли він втілюватиме в собі правильно визначені норми, засоби, способи та методи, які будуть застосовуватися в процесі реалізації поставлених цілей, а також створюватиме єдине правове поле для належної урегульованості відповідних суспільних відносин, перетворення їх на дієву загальнонаціональну врегульовану систему. Це також стосується нормативно-правових актів, якими регулюються механізми

забезпечення системи національної (державної) безпеки.

З початком військової агресії російської федерації, законодавчим органом України була прийнята значна кількість законодавчих актів, спрямованих на вдосконалення багатьох сфер державного життя та соціального захисту громадян в умовах воєнного стану. За даними проведеного моніторингу кількісних показників ухвалених Верховною радою України законів від початку повномасштабної війни росії проти України, а саме: за період з 24 лютого по 21 червня 2022 року було ухвалено 197 документів (122 закони; 75 постанов), з яких 22% (42 нормативно-правових актів) від усіх ухвалених законопроектів Верховною Радою України за цей час присвячені економічній політиці, 18 % (36 нормативно-правових актів) ухвалених законів – документи правової політики, зокрема низка змін до Кримінального кодексу України (наприклад, посилення відповідальності за мародерство), Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального процесуального кодексу України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом та ін. Чисельний показник прийнятих законів та постанов, які стосуються безпеки і оборони України становить 13 % (26 нормативно-правових актів).

Щодо самих ухвалених законів, які стосуються безпеки і оборони, слід виокремити наступні: перший схвалений Верховною Радою України Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про запровадження воєнного стану» (і подальше його неодноразове продовження), Закон України від 03 березня 2022 року № 2105-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про загальну мобілізацію», Закон України від 03 березня 2022 року № 2106-IX «Про схвалення Указу Президента України «Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань», Закон України від 01 квітня 2022 року № 2170-IX «Про внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву» щодо вдосконалення порядку комплектування і соціального забезпечення Сил територіальної оборони Збройних Сил України та добровольчих формувань територіальних громад», Закон України від 03 травня 2022 року № 2237-IX «Про внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву» щодо надання можливості територіальній обороні виконувати завдання в районах ведення воєнних (бойових) дій» тощо.

Висновки: Отже, сфери, які забезпечують захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз, у тому числі невоєнного характеру, мають регулюватися законами та нормативно-правовими актами, які у сукупності мають складати систему взаємно пов'язаних документів, які регулюють діяльність державних та недержавних суб'єктів забезпечення національної (державної) безпеки.

В умовах триваючої військової агресії, а також пов'язаних з нею супутніх викликів, держава повинна невпинно адаптуватися до реалій сьогодення, у тому числі вдосконалювати правову базу, яка матиме здатність ефективно реагувати на динаміку постійно виникаючих загроз. Відповідно, мета системи правового регулювання національної (державної) безпеки полягає у забезпеченні цілісної та комплексної державної політики сьогоденної та майбутньої безпеки України. Прийняті законодавчі та нормативно-правові акти мають бути спрямовані на створення необхідних дієвих механізмів не тільки для суб'єктів системи безпеки і оборони, а для всіх суб'єктів суспільних відносин, що можуть бути залучені до виконання завдань в інтересах безпеки держави.

Отже, як вбачається, модель безпеки держави повинна будуватися з урахуванням наступних компонентів:

висновки з обстановки, подій та їх наслідків, які відбувалися останнім часом; всеосяжна оцінка стану наявних подій, чинників та тенденцій, їх вплив на реалізацію державних інтересів та збереження національних цінностей;

оцінка стану можливостей повноцінного забезпечення інтересів національної (державної) безпеки у поєднанні з прогнозами загроз, які можуть виникнути в короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі.

Відповідно, система нормативно-правових актів у сфері забезпечення національної безпеки має стати цілісною конструкцією, механізмом, здатним до регулювання процесів забезпечення різних, але взаємопов'язаних галузей, сфер та компонентів національної (державної) безпеки, а також чіткої регламентації діяльності їх суб'єктів та взаємодії між ними.

Питання нормативно-правового регулювання у сфері забезпечення національної

(державної) безпеки завжди буде перебувати в стані, який потребує постійного вивчення та вдосконалення, і залежить від багатьох чинників, у тому числі: політичних, міжнародних, воєнних, інформаційних, технологічних, гуманітарних, тощо. Проте, на сьогоднішній день всі зусилля нормотворчої діяльності мають бути спрямовані, насамперед, на вирішення головного завдання – вдосконалення наявної нормативно-правової бази, яка сприятиме ефективному протистоянню військової агресії російської федерації в умовах ведення в Україні правового режиму воєнного стану, створення умов, які сприятимуть відбудові нашої держави, відновлення різних галузей економіки та промисловості, механізмів всебічної соціальної підтримки громадян, які постраждали в наслідок військової агресії, а також належного рівня забезпечення безпеки та обороноздатності держави і суспільства. І зовнішнім виразом таких зусиль повинно бути розроблення систематизованої, логічної та взаємопов'язаної нормативної бази у сфері національної (державної) безпеки. І подальші наукові пошуки доцільно спрямувати на вивчення законодавчого забезпечення національної (державної) безпеки в іноземних країнах та доцільності запровадження найбільш конструктивних і адаптованих елементів національнобезпечної нормативно-правової бази означених країн в Україні.

Відповідно до базових нормативних актів з питань регулювання відносин у сфері національної безпеки та зазначених програмних документів, вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення національної безпеки України повинен обумовлюватись необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз національним інтересам.

З урахуванням правового режиму воєнного стану, а також геополітичної і внутрішньої обстановки в Україні, діяльність усіх державних органів має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні і нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, захисті суверенітету і територіальної цілісності України, безпеки її прикордонного простору, забезпеченні особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини і громадянина, викоріненні злочинності, вдосконаленні системи державної влади, зміцненні законності і правопорядку та збереженні консолідації суспільства, зміцненні

позицій України у світі, підтриманні на належному рівні її оборонного потенціалу і обороноздатності, радикальному поліпшенні екологічної ситуації у зв'язку з знищенням агресором екосистем на окупованих територіях та порушенням стану безпечного екологічного сенсродовища.

Відповідно, основні напрями державної політики з питань національної безпеки України потребують корегування і повинні, як вбачається, містити такі складові:

а) у зовнішньополітичній сфері - проведення активної міжнародної політики України з метою:

запобігання втручанню у внутрішні справи України і адекватна відповідь на посягання на її державний суверенітет і територіальну цілісність з боку російської федерації;

поглиблення співпраці з Організацією Північноатлантичного договору з метою сприяння країнами блоку НАТО відсічі збройної агресії російської федерації та, у найближчій перспективі, - набуття членства у цій організації;

створення сприятливих зовнішньополітичних умов для прогресивного економічного і соціального розвитку України у післявоєнний відбудовчий період;

участь у заходах щодо боротьби з міжнародними організованими злочинними угрупованнями та міжнародним тероризмом, протидія поширенню ядерної та іншої зброї масового ураження і засобів її доставки;

адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

б) у сфері державної безпеки:

прискорення реформування Збройних Сил України та інших військових формувань з метою забезпечення їх максимальної ефективності та здатності давати адекватну відповідь на відсіч збройної агресії та іншим реальним та потенційним загрозам Україні;

реформування правоохоронної системи з метою підвищення ефективності її діяльності на основі оптимізації структури, підвищення рівня координації діяльності правоохоронних органів, покращення їх фінансового, матеріально-технічного, організаційно-правового і кадрового забезпечення;

реалізація державних програм модернізації наявних, розроблення та впровадження новітніх зразків бойової техніки та озброєнь; посилення контролю за станом озброєнь і захищеністю військових об'єктів;

зосередження ресурсів і посилення координації діяльності правоохоронних,

розвідувальних і контррозвідувальних органів України для боротьби з зовнішнім агресором та організованою злочинністю;

участь України у створенні ефективної системи колективної безпеки;

впровадження у післявоєнний період ефективної системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони;

забезпечення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, у першу чергу, учасників бойових дій.

в) у внутрішньополітичній сфері:

забезпечення неухильного додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина, захист конституційного устрою, вдосконалення системи політичної влади з метою зміцнення демократії, духовних та моральних підвалин суспільства;

підвищення ефективності функціонування політичних інститутів влади; створення дійових, у тому числі судових, механізмів захисту конституційних прав людини і основних свобод;

забезпечення прозорості в діяльності державних органів, прийнятті управлінських рішень, інформованості населення, зміцнення на цій основі його довіри до владних інститутів; створення повноцінного, ефективно діючого місцевого і регіонального само-врядування;

формування і вдосконалення політико-правових, соціально-економічних та духовно-культурних засад етнопонаціональної стабільності, відпрацювання ефективних механізмів узгодження інтересів етнічних спільнот та розв'язання суперечностей.

Отже, встановленню та належному правовому забезпеченню чинників сучасного безпекового середовища, що впливають на правові відносини у сфері національної безпеки, необхідно приділяти постійну увагу, насамперед, з огляду на необхідність побудови ефективного правового механізму функціонування суб'єктів сектору безпеки і оборони в умовах спеціальних правових режимів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пашинський В.Й. Повноваження Президента України у сфері оборони держави. Науковий вісник публічного та приватного права. 2017. Вип. 6, Т. 2. URL: http://nvppp.in.ua/vip/2017/6/tom_2/13.pdf (дата звернення: 06.03.2023).
2. Колесник В.Т. Концептуальна модель національної безпеки України. Імперативи розвитку цивілізації. «Інформаційна безпека у воєнній сфері. Сучасний стан та перспективи розвитку»: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 31 березня 2015 р. Нац. ун-т оборони ім. Івана Черняховського. Київ: ФОП О. С. Ліпкан, 2015. С. 167-170.
3. Антонов В.О. Конституційно-правові засади забезпечення національної безпеки України: монографія / наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с. URL: http://idpnan.org.ua/files/antonov-v.o.-konstitutsiyno-pravovi-zasadi-natsionalnoyi-bezpeki-ukrayini-_d_.pdf (дата звернення: 06.03.2023).
4. Янчук А.В., Пригунов П.Я., Колесник В.Т. Формування основ нормативно-правового забезпечення національної безпеки України. Інвестиції: практика та досвід. № 20/2016. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/20_2016/20.pdf (дата звернення: 06.03.2023).
5. Антонов В.О. Проблема формування нової нормативно-правової бази національної безпеки України на тлі нових викликів і загроз. Часопис Київського університету права. 2015. № 3. С. 71-77.
6. Рубан А.В. Державне управління у сфері національної безпеки України: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління; 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку. Харків, 2019. 23 с.
7. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». Київ: НІСД, 2014. 148 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-12/Dopovid_Prezidents-0ab72.pdf (дата звернення: 06.03.2023).
8. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол.: В.І. Абрамов, Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянюк та ін. За заг. ред. Г.П.Ситника. Київ: НАДУ, 2016. 784 с. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/11/Navchalniy-posibnik-GPNB.pdf> (дата звернення: 06.03.2023).
9. Горбулін В.П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки: монографія. Київ: НІСД, 2011. 288 с.
10. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): Підручник К.: НАДУ, 2012. 544 с.
11. Янчук А. Нормативно-правове забезпечення національної безпеки / А. Янчук, Т. Блістів, В. Колесник, П. Пригунов. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2016. № 1. С. 5-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2016_1_3 (дата звернення: 06.03.2023).

12. Денисов А.І. Правові засоби забезпечення національної міграційної безпеки України. Інформація і право. № 2(25). 2018. С. 110-116. URL: <http://ippi.org.ua/denisov-ai-pravovi-zasobi-zabezpechennya-natsionalnoi-migratsiinoi-bezpeki-ukraini-st-110-116> (дата звернення: 06.03.2023).

13. Ліпкан В.А. Основи права національної безпеки. Право України. 2009. № 1. С. 108–116.

14. Колесник В.Т. Концептуальна модель національної безпеки України. - Імперативи розвитку цивілізації / Інформаційна безпека у війсьній сфері. Сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 31 березня 2015 р. Нац. ун-т оборони ім. Івана Черняховського. Київ: ФОП О.С. Ліпкан, 2015. С.167-170.

15. Крутов В.В. Від патріотичного виховання, боротьби з тероризмом... до недержавної системи національної безпеки: монографія. Київ: Преса України, 2009. 592 с.

16. Концептуальні підходи до визначення методологічної функції законодавчого забезпечення національної безпеки України. Т.І. Блистів, В.Т. Колесник, П.Я. Пригунов, К.В. Карпова. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2015. Вип. № 4 (81). С. 13-26.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2023

Стаття рекомендована до друку 17.05.2023

N.O. KOMISSAROVA

PhD (Law), Associate Professor, Head of the Department of State Security
of the Faculty of State Security

E-mail: kominata@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6895-6891>

Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine
Kyiv, 03179, Zhytomyrske Shosse, 19

O.V. TKACHENKO

PhD (Law), Senior Researcher, Associate Professor of the Department of State Security
of the Faculty of State Security

E-mail: oleksandr2000@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3485-6603>

Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine
Kyiv, 03179, Zhytomyrske Shosse, 19

V.V. MALTSEV

Senior Lecturer of the Department of State Security
of the Faculty of State Security

E-mail: mvv79@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-3520-1152>

Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine
Kyiv, 03179, Zhytomyrske Shosse, 19

A.L. BEIKUN

Lecturer of the Department of State Security
of the Faculty of State Security

E-mail: krobatin@meta.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2016-2077>

Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine
Kyiv, 03179, Zhytomyrske Shosse, 19

LEGAL ISSUES OF THE EFFECTIVENESS OF THE SECURITY AND DEFENSE SECTOR'S SECURITY FORCES IN VIEW OF THE NEED TO COMPLY WITH THE CONSTITUTIONAL PRINCIPLES OF ACTIVITY

ANNOTATION. The article examines the legal issues of the effectiveness of the security forces of the security and defence sector with a view to the need to comply with constitutional principles in their activities. It was emphasized that in the current circumstances, Ukraine was forced to take all possible measures aimed at repelling military aggression and protecting state sovereignty, in connection with which there was a need to improve certain constituent elements of the security sphere of our country. The system of ensuring national security of the Ukrainian State should create a unified State and legal mechanism which clearly defines the elements of security, and should solve tasks and perform functions to protect the vital interests of an individual, the State and society within the powers defined by current legislation. The author identifies the need for development of legislation and other legal acts regulating relations in the area of national security, which, in turn, requires, of course, a new legal understanding which is to be applied in law-making and law implementation. It was noted that the system of normative legal acts in the field of ensuring national security should become an integrated structure, a mechanism capable of regulating the processes of

ensuring different, but interconnected industries, spheres and components of national (state) security, as well as clearly regulating the activities of their sub-entities and interactions between them.

It was concluded that it is necessary to pay constant attention to the establishment and proper legal provision of the factors of the modern security environment that affect legal relations in the field of national security, first of all, in view of the need to build an effective legal mechanism for the functioning of subjects of the security and defense sector in the conditions of special legal regimes. Adopted normative legal acts should be aimed at creating the necessary effective mechanisms not only for subjects of the security and defense system, but for all subjects of public relations that may be involved in performing tasks in the interests of state security.

KEYWORDS: *subjects of security forces, security and defence sector, constitutional principles of activity, threats and dangers, national security.*

REFERENCES

1. Pashynskiy V. Y. Povnovazhennia Prezydenta Ukrainy u sferi oborony derzhavy. Naukovyi visnyk publichnogo ta pryvatnogo prava. Vypusk 6, tom 2, 2017. URL:http://nvppp.in.ua/vip/2017/6/tom_2/13.pdf (data zvernennia: 06.03.2023). (in Ukrainian).
2. Kolesnyk V. T. Kontseptualna model natsionalnoi bezpeky Ukrainy. Imperatyvy rozvytku tsyvilizatsii. «Informatsiina bezpeka u voiennoi sferi. Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku»: materialy Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii, m. Kyiv, 31 bereznia 2015 r. Nats. un-t oborony im. Ivana Cherniakhovskoho. Kyiv: FOP O. S. Lipkan, 2015. S. 167–170. (in Ukrainian).
3. Antonov V.O. Konstutsiino-pravovi zasady zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy: monohrafiia / nauk. red. Yu. S. Shemshuchenko. Kyiv: TALKOM, 2017. 576 s. URL:http://idpnan.org.ua/files/antonov-v.o.-konstitutsiino-pravovi-zasady-natsionalnoyibezpeki-ukrayini-_d_.pdf (data zvernennia: 06.03.2023). (in Ukrainian).
4. Yanchuk A. V., Pryhunov P. Ya., Kolesnyk V. T. Formuvannia osnov normatyvno-pravovoho zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy. Investytsii: praktyka ta dosvid. № 20/2016. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/20_2016/20.pdf (data zvernennia: 06.03.2023). (in Ukrainian).
5. Antonov V. O. Problema formuvannia novoi normatyvno-pravovoi bazy natsionalnoi bezpeky Ukrainy na tli novykh vyklykiv i zahroz. Chasopys Kyivskoho universytetu prava. 2015. № 3. S. 71–77 (in Ukrainian)
6. Ruban A. V. Derzhavne upravlinnia u sferi natsionalnoi bezpeky Ukrainy: avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoogo stupenia kandydata nauk z derzhavnoho upravlinnia; 25.00.05 – derzhavne upravlinnia u sferi derzhavnoi bezpeky ta okhorony hromadskoho poriadku. Kharkiv, 2019. 23 s. (in Ukrainian).
7. Analychna dopovid Natsionalnogo instytutu stratehichnykh doslidzhen do pozacherhovoho Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshe Ukrainy u sferi natsionalnoi bezpeky». Kyiv: NISD, 2014. 148 s. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-12/Dopovid_Prezudentps-0ab72.pdf (data zvernennia: 06.03.2023) (in Ukrainian).
8. Hlobalna ta natsionalna bezpeka: pidruchnyk / avt. kol.: V. I. Abramov, H. P. Sytnyk, V. F. Smolianiuk ta in. Za zah. red. H. P. Sytnyka. Kyiv: NADU, 2016. 784 s. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wpcontent/uploads/2017/11/Navchalnyi-posibnik-GPNB.pdf> (data zvernennia: 06.03.2023). (in Ukrainian)
9. Horbulin V.P. Stratehichne planuvannia: vyrishennia problem natsionalnoi bezpeky: monohrafiia. K.: NISD, 2011. 288 s. (in Ukrainian).
10. Sytnyk H.P. Derzhavne upravlinnia u sferi natsionalnoi bezpeky (kontseptualni ta orhanizatsiino-pravovi zasady): Pidruchnyk K.: NADU, 2012. 544 s. (in Ukrainian).
11. Yanchuk A. Normatyvno-pravove zabezpechennia natsionalnoi bezpeky / A. Yanchuk, T. Blystiv, V. Kolesnyk, P. Pryhunov. Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo. 2016. № 1. S. 5–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2016_1_3 (data zvernennia: 06.03.2023) (in Ukrainian).
12. Denysov A. I. Pravovi zasoby zabezpechennia natsionalnoi mihratsiinoi bezpeky Ukrainy. Informatsiia i pravo. № 2 (25). 2018. S. 110–116 URL: <http://ippi.org.ua/denisov-ai-pravovi-zasoby-zabezpechennya-natsionalnoimigratsiinoi-bezpeki-ukrayini-st-110-116> (data zvernennia: 06.03.2023) (in Ukrainian).
13. Lipkan V. A. Osnovy prava natsionalnoi bezpeky. Pravo Ukrainy. 2009. № 1. S. 108–116 (in Ukrainian).
14. Kolesnyk V. T. Kontseptualna model natsionalnoi bezpeky Ukrainy. - Imperatyvy rozvytku tsyvilizatsii / Informatsiina bezpeka u voiennoi sferi. Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku: materialy Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii, m. Kyiv, 31 bereznia 2015 r. Nats. un-t oborony im. Ivana Cherniakhovskoho. Kyiv: FOP O.S. Lipkan, 2015. S.167–170 (in Ukrainian).
15. Krutov V. V. Vid patriotychnoho vykhovannia, borotby z teroryzmom... do nederzhavnoi systemy natsionalnoi bezpeky: monohrafiia. Kyiv: Presa Ukrainy, 2009. - 592 s. (in Ukrainian).
16. Kontseptualni pidkhody do vyznachennia metodolohichnoi funktsii zakonodavchoho zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy. T. I. Blystiv, V. T. Kolesnyk, P. Ya. Pryhunov, K. V. Karpova. Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo. 2015. Vyp. № 4 (81). S. 13–26. (in Ukrainian).

The article was received by the editors 01.04.2023

The article is recommended for printing 17.05.2023